

## เทศน์เช้า วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาเราทำบุญกุศล เราเป็นผู้ให้ ถ้าเราทำบุญกุศลเราเป็นผู้ให้ เราจะมีความสุขมากเพราะเราเป็นผู้ให้ เป็นผู้ให้มีความสุขตรงไหน มีความสุขเพราะเรามีโอกาสได้ให้ เป็นผู้รับ พระผู้มีสติใจ ดำรงชีวิตนะ รับปัจจัย ๔ เครื่องดำรงชีวิต แต่ถ้าเราให้คนทุกข์คนยากล่ะ คนทุกข์คนยากเขามีความทุกข์ความยาก เขาได้รับความช่วยเหลือจากเราเขาจะมีความสุขมาก ความสุขเพราะเขาได้รับความช่วยเหลือจากที่เราบริจาคสิ่งของนั้นออกไป

แต่ใจผู้บริจาคสิ่งของออกไปนั้นต้องประเสริฐกว่าสิ่งนั้นถึงบริจาคสิ่งนั้นออกไปจากมือของเราได้ ถ้าเราไม่มีใจประเสริฐกว่านั้น สิ่งที่เป็นของของเราทุกคนต้องหวง ทุกคนต้องรักษาสมบัติของตัวเอง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไว้เลย ครอบครัวนั้นที่เจริญต้องซ่อมแซมของเก่าที่พอใช้ได้ ต้องรู้จักรักษาสมบัติของตัวเอง ครอบครัวนั้นจะเจริญ ครอบครัวนั้นสุขุขุร้าย ครอบครัวนั้นจะไม่เจริญ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย ให้รักษาสมบัติของตัวเอง แต่ทำไมเราสละสิ่งที่เราสงวนเรารักษาได้ล่ะ เพราะใจของเราต้องประเสริฐ ใจของเราต้องสูงกว่านั้นเราถึงสละสิ่งนั้นได้ ถ้าสละสิ่งนั้นได้ เห็นไหม นี่เป็นบุญกุศล บุญกุศลเป็นอย่างนี้ บุญกุศลสละออกไปโยนออกไปก็เป็นบุญกุศลเหวอๆ

บุญกุศลนั้นเกิดจากเจตนา ดูอย่างเราเอาลูกมาวัด พ่อแม่มีความศรัทธามีความเชื่อ เอาลูกมาวัด เด็กมันไม่รู้เรื่องหรือ ศรัทธามันไม่เหมือนกัน ถึงว่าจะมาทำบุญเหมือนกัน โยนออกไปสละออกไปนี่ แต่บุญกุศลเข้าไม่เหมือนกัน เพราะเจตนาอันนั้นไม่เหมือนกัน เจตนาความเชื่อความเปิดของใจไม่เหมือนกัน

ภาชนะที่กว้างอยู่ ฝนตกขนาดไหน มันก็บรรจุน้ำไม่ได้ ภาชนะนั้นหงายขึ้นมา ฝนตกจะเล็กจะน้อย มันก็บรรจุน้ำในภาชนะนั้นได้ ถ้าภาชนะนั้นเปิดขึ้นมาจะมีศรัทธาความ

เชื่อ มีเจตนาความพอใจ อันนี้บุญกุศลเกิดขึ้นมาจากอันนี้ นี่เป็นผลของวิญญูะ สิ่งนี้เป็นผลของวิญญูะ นี่บุญกุศลพาให้เราเกิด เกิดขึ้นมาแล้วนี่เราเป็นผู้สละไว้ เราเป็นผู้ให้ไว้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเลยนะ นี่โยมเขาเห็นว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับเครื่องไทยทานมหาศาลเลย ว่าเป็นเพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาได้ ต้องบริจาค บริจาคกันหาชาติ บริจาคมัทรี บริจาคทั้งหมด เวลาบริจาคไม่มีใครเห็น เพราะมันเป็นเบื้องหลัง สิ่งที่เป็นเบื้องหลังบริจacsสิ่งนั้นมา ปัจจุบันนี้ถึงได้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะการหนุนส่งของบุญกุศลของบารมีอันนั้น ของพุทธวิสัย ของพระโพธิสัตว์ สิ่งนั้นหนุนขึ้นมา อันนี้เป็นเรื่องของการขับเคลื่อนให้เรามีความสุขไป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนไว้อย่างนี้ สังคมนั้นก็ไม่เบียดเบียนกัน สังคมนั้นก็อยู่กันด้วยความอบอุ่น สังคมนั้นพึ่งพาอาศัยกันได้ นั้นสังคมนั้นนะ

แต่เวลาเราทุกข์ขึ้นมาทำไมเราไม่สละออกไปละ เวลาสัตว์เราขังไว้ในะ สัตว์เราขังไว้ เวลาเราเปิดกรง มันจะเผ่นกระโดดออกจากกรงนั้นเลย เพราะมันโดนขังอยู่ แต่เวลาเราความทุกข์ในหัวใจ ทุกข์ อริยสัจจ์ ทุกข์เป็นความจริงอันหนึ่ง ทุกข์ อริยสัจจ์ นี่เป็นศัพท์บาลี แต่ถ้าเป็นศัพท์ไทย ขังทุกข์ เราเอาทุกข์มาขัง ทุกข์ อริยสัจจ์ ความนั้นเป็นกองของขันธ ขันธนี้เป็นอริยสัจ นี่เป็นคำบาลี

แต่คำไทยของเรา ทุกข์ๆ เราก็พลิกกลับว่าขังทุกข์ เราขังไว้ในหัวใจ นี่เราขังทุกข์แล้วเราเปิดมันออก เราต้องการให้มันออก ทำไมมันไม่กระโดดออกไปเหมือนสัตว์ที่มันโดนขังล่ะ สัตว์ที่มันโดนขังมันกระโดดออกจากกรงเพราะมันโดนขัง มันต้องการอิสรภาพของมัน แต่เวลาทุกข์ของเราเนี่ย เราต้องการสละมันออกไป ความเศร้าหมองของใจ ความยึดติดของใจ เราต้องการสละมันออกไป ทำไมมันไม่ออกล่ะ

มันไม่ออกเพราะมันเป็นต้นหาความทะยานอยาก มันเป็นอนุสัย มันนอนเนื่องเหมือนกับผลไม้ ผลไม้ต้อง สิ่งที่ต้องมันต้องเข้าไปเนื้อของผลไม้ แต่ผลไม้ต้องไม่สามารถทำให้มันสะอาดได้ นอกจากสารเคมีต่างๆ จะทำให้มันสะอาดขึ้นมา

แต่เรื่องของธรรมชาติของจิต สิ่งที่เป็นธรรมชาติของจิต เพราะว่าอวิชชาคือความผูกพันมากับใจดวงนั้น มันเหมือนกับผลไม้ เนื้อของจิตต้องมาด้วยอนุสัย มันเนื่องมาด้วย

กับความเป็นของอวิชา ความที่มันไม่รู้ พลังงานตัวนี้เป็นพลังงานไม่รู้ คือเป็นอวิชา เป็นจิตปฏิสนธิ จิตปฏิสนธิวิญญาน วิญญานอันนี้เป็นวิญญานปฏิสนธิในครรภ์ของ มารดา

แต่เวลาเราออกมาแล้วเราไม่เห็นสิ่งนี้ เพราะมันปกคลุมไปด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โสทวิญญาน เสี่ยงกระทบहुนี้โสทวิญญาน วิญญานเปลือกใจ วิญญานรับรู้ แล้ว โลกสามัญสำนึกรู้ได้เฉพาะวิญญานเปลือกๆ อย่างนี้ แล้วว่าวิญญานเป็นอย่างนี้ เราจำ ได้ๆ พ่อแม่ของเรา เวลาเราเกิดขึ้นมาทำไมเราระลึกชาติอดีตชาติไม่ได้ เราระลึกสิ่งนั้น ไม่ได้ สิ่งนั้นมันจะย่อยสลายลง สิ่งนี้สิ่งที่เป็นเปลือกจะย่อยสลายลง ไปอยู่ในปฏิสนธิ วิญญาน ปฏิสนธิวิญญานอันนี้มันถึงว่าพาสัตว์ให้เกิดตายๆ ไปตามอำนาจของมัน นี่สิ่ง นี้มันยังอยู่ สิ่งที่ยังทุกขันธ์นี้มันเกาะเนื่องกับทุกขันธ์นี้ มันจะเข้าไปชำระอันนี้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงวางไว้ ผู้ที่ว่ามีวุฒิภาวะ คำว่าวุฒิภาวะ ทำไม วุฒิภาวะว่าความสูงความต่ำของใจ ถ้าใจของเราหยาบเราก็อำนาจของเราได้หยาบๆ นี่สิ่งที่ ละเอียดขึ้นไปมันมองไม่เห็น มันเป็นเส้นผมบังภูเขา เหมือนกับว่าที่เอาผ้าขาวม้าโปกหัว ไว้แล้วมองหาผ้าขาวม้าในบ้านเรา เพชรอยู่บนหน้าผากแล้วหาเพชรของตัวเองไม่เจอ มันอวิชาใจ ความไม่เข้าใจของมัน แต่คนอื่นเขามองเห็นนะ

ครูบาอาจารย์ที่ประพฤติปฏิบัติแล้วนี่เรื่องของใจมันเกิด มันเร้าร้อนในใจของครู บาอาจารย์นะ ครูบาอาจารย์บวชเป็นพระ แล้วออกประพฤติปฏิบัติอยู่ในป่าในเขา มันจะ มีความสุขมาจากไหน มันมีแต่ความทุกข์ทั้งนั้นล่ะ เพราะอะไร เพราะจะเอาชนะตน สิ่ง ที่ชนะตน มันต้องเอาใจของใจไว้ในอำนาจของตน สิ่งที่เราใจของใจไว้ในอำนาจของตน คือทำสัมมาสมาธิ

มันจะเป็นความว่าง ว่างขนาดไหน จะปล่อยวางขนาดไหน สิ่งที่เป็นความว่างนั้น อวกาศมันก็ว่าง ถ้าเป็นความว่างอวกาศก็มีคุณประโยชน์ อวกาศมันก็เป็นเรื่องของ อวกาศ เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต มนุษย์เราออกไปอวกาศ ไปค้นคว้าสิ่งต่างๆ ในเรื่องของ จักรวาล นี่มันก็ไปรู้สิ่งนี้ขึ้นมา แต่ตัวของเขา เขาก็หมุนธรรมชาติอย่างนั้น ความว่างก็ เหมือนกัน ถ้าเราจากสัมมาสมาธิ เราทำให้จิตของเราให้ว่างขึ้นมา สิ่งนี้มันว่างขึ้นมา แล้ว

สิ่งที่นอนเนืองละ สิ่งที่ว่ามันเป็นคองสันดานละ สิ่งที่ว่ามันเป็นความคิดที่มันนอนอยู่ในจิต อวิชชาเราจะเห็นมันไหม เราจะไม่เห็นมันเลย ถ้าเราจะไม่มีปัญญานั้น

“สุกัทัทะ เธออย่าถามให้มากไปเลย ศาสนาไหนไม่มีมรรค ศาสนานั้นไม่มีผล” สุกัทัทะนี้เป็นพราหมณ์นะ เป็นไครเวท เป็นพราหมณ์ที่ว่ามีปัญหามาก ถือนื้อถือตัวถือตนมาก คือว่าตัวเองมีความรู้มาก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอายุน้อยกว่า ตามประเพณีของพราหมณ์ เขาต้องกราบพราหมณ์ตามวรรณะ วรรณะพราหมณ์เขาสูงสุดแล้วจะมาฟังพระพุทธเจ้านี้เป็นไปไม่ได้ แต่เพราะเขามีบุญกุศลอยู่เหมือนกัน ความคิดของเขาไง วันนี้ คตินี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพานแล้ว ถ้าไม่ไปถามจะหมดโอกาส ถึงได้ยอมตนลงมาถามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ศาสนาไหนก็ประเสริฐๆ วิธีการต่างๆ เป็นความว่าง อันนี้ปลดกิเลส อันนี้ชำระกิเลส กี่ว่ากันไปนะ นี่สุกัทัทะถามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก “สุกัทัทะ เธออย่าถามให้มากไปเลย ศาสนาไหนไม่มีมรรค” คือไม่มีเหตุ ถ้าเราไม่มีถนนเราจะฟันฝ่าไป รถเราจะวิ่งไปได้อย่างไร ถ้ามันมีถนนหนทางถ้าเราสร้างสนามบินไว้ที่ไหน เครื่องบินมันจะลงสนามบินนั้นได้ ถ้าไม่มีสนามบินแล้วเครื่องบินจะลงที่ไหนละ เครื่องบินลงไม่ได้หรอก มันบินอยู่กลางอากาศมันก็บินไปเถอะ เพราะไม่มีสนามลง

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าศาสนาไหนไม่มีมรรค มรรคคืออะไร มรรคคือความเลี้ยวชีวิตชอบ ความเลี้ยวชีวิตชอบคือความคิดชอบ เราเลี้ยวชีวิตชอบเราก็คิดเอาว่าเราทำประกอบสัมมาอาชีวะ เราไม่ได้ทำบาปทำกรรม เราสัมมาอาชีวะ อันนี้เลี้ยวชีวิตในโลกอย่างที่ถูกเมื่อไหร่ ใจว่าการสละทานมันเป็นเรื่องของอามิส เป็นเรื่องของวิญญะ เป็นเรื่องของวังวนของธรรมชาติอันหนึ่ง แต่ศาสนานี้สอนความลึกกลับมหัสจรรย์ถึงความคิดจากภายใน เราคิดผิด เราคิดในบาปอกุศล เลี้ยวชีวิตผิด เพราะอะไร เพราะหัวใจเราร้อนมาก หัวใจมันคิดแล้วมันฟุ้งซ่านมาก ถ้าเวลาเราไปโกรธขึ้นมาทำให้เลือดนี้ขับฉีดรุนแรงมาก

แต่เราคิดถึงคุณงามความดี เลี้ยวชีวิตชอบ เห็นไหม คิดดี สิ่งนี้เป็นปัญญาอบรมสมาธิ เป็นโลกียธรรม เพราะมันยังไม่มีสัมมาสมาธิเข้ามาจดตัวตนของเรา คือความเห็นเข้าข้างตัวตน ถ้าเราคิดของเราขึ้นมาจะมีตัวตนตลอด มันปล่อยวางเข้ามา เรารู้ความว่าง

เราว่าอันนี้เป็นมรรคผล อันนี้เป็นนิพพาน ดิตรงนี้กันมหาศาลเลย สิ่งทีวีสตนาขนาดไหนเข้ามา ถ้ามันไม่มีภาวนามยปัญญา ก็ธรรมจักรที่มันเคลื่อน ธรรมจักรที่ว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์ธรรมจักร จักรนี้ได้เคลื่อนแล้ว ศาสนธรรมนี้กังวานแล้ว

ในเมื่อธรรมนี้ได้ขับเคลื่อนไปแล้ว จะไม่มีใครสามารถจะดึงกรงล้ออันนี้กลับมาได้เลย เพราะสิ่งนี้มันไปชำระกิเลสในหัวใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อนในคืนวันวิสาขบูชา เห็นไหม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาสวักขยญาณสิ่งนี้มันได้ทำลายกิเลสในหัวใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหมดไปแล้ว สิ่งนี้มันเป็นผลจากใจดวงนั้น ถ้าเป็นอกุปปิธรรม เป็นอวิชชา เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ว่าจิตนี้จะเสื่อมอีก จิตนี้จะแปรสภาพอีก เป็นไปไม่ได้ เพราะจิตนี้ถึงที่สุดแล้ว นี่คือผลของมัน แล้วขับเคลื่อน เทศน์ธรรมจักรออกมา จักรนี้ได้เคลื่อนแล้ว เพื่ออะไร เพื่อเผยแผ่มาถึงสัตว์โลก

นี่เทวดาได้ยืนกัน ในธรรมจักร ตั้งแต่ชั้นดุสิตขึ้นไป ตั้งแต่จาตุมุขขึ้นไป นี่เทวดาส่งข่าวขึ้นไปประบิดลื้อกันไปตลอด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคลื่อนจักรของธรรมไปแล้ว นั่นเป็นผลขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราเลียงชีวิตชอบ ความเห็นชอบ ความคิดชอบ จักรเป็นภายใน นี่มรรคเกิดขึ้นมาจากภายในหัวใจของเรา ถ้ามรรคเกิดขึ้นมาจากภายในหัวใจของเรา ปัญญาอันนี้ประเสริฐมาก ถ้าปัญญาอันนี้มันจะชำระอันนี้ มันจะเป็นความว่าง

ความว่างอันนั้นเป็นบาทฐาน ความว่างอันนั้นเป็นสิ่งที่เรายกขึ้นวิปัสสนา ความว่างอันนั้นทำไมจะยกขึ้นย้อนกลับมาทำลายกิเลส จับกาย เวทนา จิต ธรรม อย่างนี้ได้แล้ววิปัสสนาจนแยกแยะจนทำลายมัน มันเป็นอนิจจัง สิ่งนี้เกิดขึ้น มันเป็นสภาวะเกิดขึ้นจากใจ แล้วเห็นสภาวะความแปรไป มันแปรปรวนธรรมดา เพราะความคิดมันมีเกิดดับ แต่เราไม่เห็นมันเพราะมันเร็วมาก แต่พอมีสัมมาสมาธิ สมาธิมันจะไปตั้งมันสิ่งนี้ได้ มันจะทันกัน มันเป็นปัจจุบัน พอเห็นความเป็นไป เห็นไตรลักษณ์ญาณ เห็นพระไตรลักษณ์ คือไตรลักษณ์ญาณ คือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไปตามสภาวะความเป็นจริง

ปัญญาเห็นสภาวะแบบนั้น คนเราเป็นอย่างนี้หรือ ชีวิตเป็นอย่างนี้หรือ จิตเป็นอย่างนี้หรือ ธรรมเป็นอย่างนี้หรือ ความปล่อยวางเป็นอย่างนี้หรือ นิพพานเป็นอัตตา เป็นอนัตตานี้เป็นสภาวะของมันเป็นอย่างนี้หรือ แล้วมันพ้นจากอนัตตาออกไปมันเป็นอย่างไรละ

สิ่งที่เป็นอัตตาเป็นอนัตตานี้เป็นการขยับ เป็นการขับเคลื่อนไป เป็นการประกอบสิ่งที่ประกอบอยู่ วิปยุต สัมปยุต เข้าไปทำลายกัน สร้างเหตุขึ้นมา เหตุนั้นทำปฏิริยากันแล้วออกไปแปรสภาพไป สิ่งนี้มันขับเคลื่อน สิ่งนี้มันเป็นไป จะเป็นอัตตาเป็นอนัตตานี้เป็นการขับเคลื่อน เป็นสภาวะธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนเรื่องอนัตตา สิ่งที่เป็นอนัตตาคือว่าสรรพสิ่งมาแต่เดิมไม่มี

ในศาสนาอื่นเราต้องอ่อนน้อมพระเจ้า ต้องให้พระเจ้าเมตตาเรา แล้วจะไปอยู่กับพระเจ้า สิ่งนี้คงที่ตลอดไป นี่สิ่งนี้คงที่ พระพุทธเจ้าปฏิเสธ เพราะว่าพระเจ้าคือใจดวงนี้ ถ้าใจดวงนี้ทำคุณงามความดีจะเกิดเป็นพระเจ้า ถ้าใจดวงนี้ทำลายเป็นอนัตตา เห็นความเป็นไป เห็นธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรม คือภาวนามยปัญญาอันนี้ เห็นความเป็นไปของอนัตตาอันนี้ มันหมุนไป มันเคลื่อนไป เห็นปัญญานี้เกิดขึ้นมา

อันนี้เป็นภาวนามยปัญญาเข้าไปทำลาย ระหว่างอัตตาและอนัตตานี้ มันเป็นการสืบทอด มันเป็นการพูด มันเป็นเรื่องที่เรายังอธิบายได้ ยังมีจุดหมายปลายทางอยู่ ถึงที่สุดมันพลิกออกไป นิพพาน ๑ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ หนึ่งอันนั้นเป็น เอโก รัมโม พ้นออกไปจากการกล่าวกัน

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนไว้แต่เหตุ สอนไว้แต่เรื่องดำเนิน แต่ผลไม่ต้องไปบอกมันหรอก เงินในกระเป๋าของใครทุกๆ คนก็รู้ว่าเงินของเราคือเงินใช่ไหม แต่วิธีการหาเงินนี้ลำบากไหม แต่วิธีการหาเงินพ่อแม่จะสอนลูกให้หาเงินมาๆ แต่ไม่ต้องบอกว่าลูกมีเงินไม่มีเงินหรอก เพราะเงินในกระเป๋าของลูกมันก็คือเงินในกระเป๋าของลูก

ใจก็เหมือนกัน ในเมื่อเกิดอัตตาและอนัตตา มันทำลายกันแล้ว ออกไปเป็นหนึ่งนั้นเป็นสภาวะธรรม นี่สุกัททะเธออย่าถามให้มากไปเลย ศาสนาไหนไม่มีมรรค คือเหตุผล การเครื่องดำเนินผลมันจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ถ้าศาสนาไหนมีมรรค ศาสนานั้นมีผล “สุกัททะ เธออย่าถามให้มากไปเลย” ให้บวชในคตินั้นใจ มีวาสนามาก บวชคตินั้น

แล้วก็สำเร็จในคตินั้น เพราะว่าผู้ที่มีปัญญา มีอำนาจวาสนา เพียงแต่ทูลฐิมานะไม่ยอมฟัง เพราะถือว่าเป็นพราหมณ์ เป็นผู้ที่มีปัญญามากจะไปฟังเด็กกว่าไม่ได้ เพราะเด็กกว่าจะมีปัญญาอย่างไร แต่พอปฏิบัติขึ้นมา เป็นเอหิภิกขุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นองค์สุดท้าย

พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน คนเราจะไปตายนะ กำลังจะไปตายอยู่ยังสอนบุรุษคนหนึ่งให้หุตาสว่างขึ้นมาได้ เราจะตายคนหนึ่งเราต้องกังวลกับความตายของเรามาก แต่นี้คนจะไปตายคนหนึ่งแต่ไม่มีกิเลสในหัวใจเลย ยังสร้างประโยชน์กับโลกนี้ไว้อีก สร้างเอกบุรุษขึ้นมาอีกหนึ่งองค์ เพื่อเป็นครูบาอาจารย์ในศาสนาต่อไป นี่คือใจที่มีธรรม

ถึงบอกว่าการกระทำของเรา เราก็ทำของเราขึ้นไป บุญกุศลก็เป็นบุญกุศลอยู่อย่างนั้น ชังทุกข์ต้องเปิดทุกข์ให้ได้ ทุกข์ขังไว้ที่ใจแล้วเปิดไม่เป็น ชังทุกข์ไว้ เวลาสัตว์เราเปิดมันโศกออกจากกรงทันที เพราะมันต้องการอิสรภาพ เพราะสัตว์มันเป็นสัตว์ที่มันมีชีวิต มันมีความรู้สึก แต่เวลากิเลสมันก็มีชีวิต มันมีความรู้สึก แต่มันละเอียดอ่อนมาก แล้วมันเกาะเกี่ยวอยู่กับใจอันนั้น ถ้าเราพลิกอันนี้ออกมา เราเปิดกรงขังแล้วไล่ทุกข์ออกไปจากใจนี้ อันนี้จะเป็นประเสริฐที่สุด เอวัง